

Аристофан

Театр

Харків
«ФОЛІО»
2024

ДІЙОВІ ОСОБИ

Стрепсиада, *старий чоловік.*

Фідиппід, *його син.*

Ксантій, *слуга Стрепсиада.*

Сократ, *мудрець.*

Сократові учні.

Правий }
Неправий } *сперечальники.*

Пасій }
Аміній } *позикодавці.*

Свідок Пасія.

Херефонт.

Хор хмар з двадцяти чотирьох жінок.

Дія відбувається в Афінах.

На сцені два будинки — Стрепсиада і Сократа.

ПРОЛОГ

Стрепсіад і Фідіппід удосвіта дрімають
на ганку Стрепсіадового дому. Стрепсіад прокидається.

Стрепсіад

Ой-ой, ой-ой!

О Зевсе-царю, що за ночі стали в нас!

Без краю ніч! Коли ж то вже розвидниться?

Давно я чув, як проспівали півні десь.

Раби хропуть. Раніше не було б цього.

Ой, скільки ж лиха з війн, бодай пропасти їм!

Вже й слуг не вільно у руках тримати нам.

(Показуючи на сина, що спить поруч).

А цей моторний парубок без просипу

10 Вилежує тут нічку й тільки бахає,

У п'ять керей козиних весь укутаний.

Ну, що ж, поспім ще трохи й ми, закутавшись.

(Перевертається з боку на бік).

От горе — не засну ніяк. Гризуть мене

Витрати всякі, ясла та борги мої.

А все через синочка. Чубом вихрячи,

Гасає верхи, править колісницею,

Лиш кіньми й снить. Я ж гину з жаху, дивлячись,

Як з місяцем строк виплати кінчається.
Борги ж ростуть.

(Лукає слугу).

Гей, хлопче, засвіти ліхтар!

20 І принеси-бо книгу. Хочу глянути,
Кому я винен, та підрахувать борги.

С л у г а вносить світильник і книгу.
Кому ж я винен?

(Читає).

«Пасію дванадцять мін».

Як, Пасію дванадцять мін? За віщо це?
«За жеребця таврованого». Лишенько!
Вже краще око витаврувать дав би я!

Ф і д і п і д
(крізь сон)

Не химеруй, Філоне! Навпростець прямуй!

С т р е п с і а д

Ну, от оте нещастя, що загубить нас!
Йому й у снах лиш гони все ввижаються.

Ф і д і п і д
(так само)

Багато гонів їдеш на змаганні ти?

С т р е п с і а д

30 Вже заганяв ти батька до останнього.
Кому ж і за що винен я, крім Пасія?
«Три міни за колеса й віз — Амінію».

Ф і д і п і д
(крізь сон)

Остигнуть дай і в стайню зажени коня.

С т р е п с і а д

Мене ти з дому незабаром виженеш!
Нас позови обсіли, й за лихву мене
Всього опишуть.

Ф і д і п і д
(прокинувшись)

Що з тобою, батечку?
Чого ворочаєшся та бурчиш всю ніч?

С т р е п с і а д
Гризе мене якийсь демарх під ковдрою.

Ф і д і п і д
Чудний же ти! Не заважай-бо спать мені.

С т р е п с і а д
40 То й спи собі. Та тільки знай, борги мої
Тобі ж самому упадуть на голову.
Ох!

Бодай би навіть сваха та загинула,
Що шлюб з твоєю матір'ю нараяла.
Розкішне в мене на селі життя було —
Я безтурботним лежнем на дозвіллі жив,
Серед овець, олив і медоносних бджіл.
Сам селянин, побрався я з небогою
Мегакла, мов сама Кесіра гордою,
Заможною, значною городянкою.
50 От одружились ми і спати вдвох лягли, —
Від мене стійлом, вовною й достатком тхне,
Від неї — все духами, поцілунками,
Витратами й жагою коліадською,
А роботяща, — ткать не лінувалася.
Бувало, їй подертий плащ показую
Й кажу: «Щось тонко ти прядеш, дружинонько!»

С л у г а
Немає більш оливи у світильнику.

С т р е п с і а д
Овва! Чи не п'янюга ж цей світильник твій?
Підходь, поб'ю тебе.

С л у г а

За віщо ж битимеш?

С т р е п с і а д

За те, що надто грубий гніт заправив ти.

(Прогнавши слугу, сам до себе).

60

От народився згодом цей синок у нас —

У мене і дружиноньки ласкавої.

Тут за ім'я ми стали сперечатися.

Вона коня тулила все до імені,

Щоб був Ксантіпп, Харіпп чи Халліппід, а я

Назвати Фідонідом хтів, по дідові.

Довгенько ми змагалися, та зрештою

Назвали сина спільно Фідіппідом ми.

Вона синка голубить, примовляючи:

70 «От підростеш, і в місто колісницею,

Як дядько твій Мегакл, поїдеш в мантиї».

Я ж мовив: «Підростеш і кози пастимеш,

Як батько, в горах, свій кожух накинувши».

Та слів моїх синочок не послухався, —

І кінську в дім приніс мені пропасницю.

Сьогодні міркував я ніч цілісінку

Й до засобу чудового додумався:

Якщо умовлю сина — я врятований.

Але спочатку треба розбудить його.

80 Та як би розбудити лагідніше? Як?

Мій синку, Фідіппідоньку!

Ф і д і п п і д

Чого тобі?

С т р е п с і а д

А поцілуй мене і праву ручку дай.

Ф і д і п п і д

Ну, на! А що?

С т р е п с і а д

Скажи, чи любиш ти мене?

Ф і д і п п і д

Авжеж, клянуся Посейдоном-вершником!

С т р е п с і а д

Ой, ні! Не треба, ні, не треба вершника!
Цей бог усіх нещасть моїх причиною.
Якщо мене всім серцем щиро любиш ти,
То слухайся, мій синку.

Ф і д і п п і д

В чім же слухатись?

С т р е п с і а д

Переміни свої якшвидше звичаї
Та йди учитися, куди пораджу я.

Ф і д і п п і д

90

Куди ж це?

С т р е п с і а д

А послухаєш?

Ф і д і п п і д

Послухаю,

От Діоніс нам свідок.

С т р е п с і а д

Ну, то глянь сюди.

Он бачиш там хатину й тин із хвірткою?

Ф і д і п п і д

Звичайно, бачу. Що ж із того, татоньку?

С т р е п с і а д

Це для умів високих школа думання.
Живуть там дивні люди. Як послухать їх,
То небо — горно, що стоїть навколо нас,
А ми у ньому — як малі вуглиночки.

Як дати їм грошей, то навчать однаково
Здолати словом правого й неправого.

100

Ф і д і п п і д

Та хто ж вони?

С т р е п с і а д

Як звати їх, не знаю я,
А мудрі з них добрі, запопадливі.

Ф і д і п п і д

Тю, знаю. Це хвальки оті, дурисвіти,
Бліда ота босота, злидні зморені —
Сократ безтямний, та і Херефонт із ним.

С т р е п с і а д

Цить, цить, мовчи! Не говори дурниць таких.
Як до гаразду батька не байдужий ти,
Пристань до них, а кінської зречись їзди.

Ф і д і п п і д

Ні, свідчуй Діонісом, хоч би й всіх мені
Ти дарував фазанів Леогорових.

110

С т р е п с і а д

Прошу тебе, мій любий, мій ріднесенький,
Іди учитись.

Ф і д і п п і д

А чого учитися?

С т р е п с і а д

Дві мови, кажуть, є в кмітливих цих людей:
Правдива — краща, й гірша — неправдива є,
І можна, кажуть, мовою облудною
Перемогти, неправим бувши, правого.
Якби навчивсь ти мови неправдивої,
То з тих боргів, що через тебе вліз я в них,
Нікому ні обола не сплатив би я.

Ф і д і п п і д

120 Не згоден я. Бо як би міг я вершникам
Тоді, змарнілий, схудлий, показатися?

С т р е п с і а д

Як так, — клянусь Деметрою! — не ждіть тепер
Кормів — ні ти, ні коні й жеребці твої!
Геть, до ворон тебе я з дому вижену.

Ф і д і п п і д

Не дасть Мегакл, мій дядько, щоб зостався я
Без коней. От піду до нього — й байдуже.

(Йде геть).

С т р е п с і а д

Та й я ж, упавши, довго не лежатиму.
Богам ось помолюся й сам учитися
Подамся зараз до тієї думальні.
130 Ох, як старому, длявому забудькові
Отих словесних тонкощів навчитися?

(Йде через хвіртку до сусідньої хатини).

А все ж піду. Чого б то мав я гаятись?
Чом не постукать в двері? Хлопче, хлопчику!

(Стукає).

У ч е н ь
(виходить)

Геть, до ворон! Хто тут у двері грюкає?

С т р е п с і а д

Це я, з Кікінни Стрепсіад, Фідонів син.

У ч е н ь

От неук, Зевсом свідчусь! Нерозсудливо
Ногою в двері грюкнув так, що викиднем
Я скинуть могу думку ненароджену.

Стрепсіад

Пробач мені, — з селян я темних, здалеку.
То про який це говорив ти викидень?

140

Учень

Про це лиш учням знати дозволяється.

Стрепсіад

Кажі, не бійся. Я ж бо й сам прийшов сюди
Як учень, щоб у думальні повчитися.

Учень

То слухай і вважай це таємницею.
Недавно Херэфонта запитав Сократ:
На скільки кроків блошачих стрибне блоха?
Одна-бо з них вкусила Херэфонта в лоб
І на чоло Сократу перескочила.

Стрепсіад

І як він зміряв?

Учень

150

Найвлучнішим способом!

Віск розтопивши, взяв блоху і ніжками
У віск топлений злегка умочив її.
Віск остудивши, мав блошині капці він
І, знявши з ніжок, ними відстань виміряв.

Стрепсіад

Великий Зевсе! Ну й дотепна ж вигадка!

Учень

А що сказав би ти про інший винахід
Сократів?

Стрепсіад

Про який? Прошу, скажи мені.

У ч е н ь

Раз Херэфонт, сфеттієць, запитав його,
Якої думки він про комариний спів:
Комар гуде гортанню чи гузницею?

С т р е п с і а д

І що ж сказав про співи комарині він?

160

У ч е н ь

Він пояснив, що комарине черево
Вузьке, й через це повітря з силою
Крізь нього тисне до проходу заднього.
Вузьким пройшовши ходом до розширення,
Воно із гузна гучно виривається.

С т р е п с і а д

То комарине гузно — це сурма якась?
Потрійно ви щасливі, гузн дослідники!
І позову позбутись — це як плюнути,
Якщо й в кишках ви комариних знаєтесь.

У ч е н ь

170 А раз глибока думка через ящірку
Загинула.

С т р е п с і а д

Та як це? Розкажи мені.

У ч е н ь

Вночі досліджував він обіг місяця,
Й, коли дивився вгору, рот роззявивши,
Його з покрівлі ящірка обгидила.

С т р е п с і а д

Це ж сміх! Обгидила Сократа ящірка!

У ч е н ь

А вчора ми не мали чим вечеряти.

Стрепсід

Овва! Які ж він роздобув харчі для вас?

Учень

В палестрі стіл посипав злегка попелом,
Зігнув рожен, до того взяв ще важеля
Та й потягнув з палестри м'ясо жёртовне.

180

Стрепсід

Чого ж ми ще того Фалеса хвалимо?
То відчиняй же швидше школу думання
Й мерщій, мерщій Сократа покажи мені.
Я вчитись прагну. Відчиняй мені, мерщій!

Двері відчиняються, видно Сократових учнів.

Геракле славний! Що це за страховище?

Учень

Дивуєшся? За кого ж ти вважаєш їх?

Стрепсід

Та за лаконців, в Пілосі захоплених.
Чого ж вони очима в землю втупились?

Учень

Шукають під землею.

Стрепсід

Мабуть, хочеться

190

Цибулі? Та даремно не турбуйтеся.
Я знаю місце, де велика й гарна є.
А ті над чим так низько там нагнулися?

Учень

Глиб темряви під Тартаром досліджують.

Стрепсід

А цей чого сидницю в небо виставив?

ЗМІСТ

Хмари	3
Лісістрата	93
Жаби.....	171
Примітки. <i>Йосип Кобів</i>	271